

JEDOMĚLICE, okr. Kladno, Středočeský kraj

Tvrz a zaniklá středověká ves Ostrov

14.–16. století

Význam: Působivý krajinný celek skládající se z tvrze s hospodářským dvorem a zaniklé středověké vesnice.

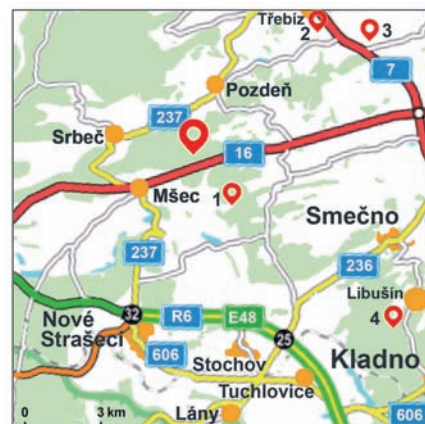
Historie: Tvrz a *vesnice Ostrov jsou v písemných pramenech poprvé uváděny až v r. 1395; založeny však pravděpodobně byly již kolem r. 1300 v souvislosti s pozdní fází středověké *kolonizace Slánské plošiny. Tomu odpovídá jak podoba vesnice, tak forma věžovité tvrze. Vesnice je naposledy zmiňována k r. 1435 a v r. 1605 byla již pustá. Zanikla tedy někdy v tomto rozmezí, a to nejspíše v důsledku reorganizace hospodářství, spojené s koncentrací zemědělské výroby do větších panských statků v první polovině 16. století. O procesu pustnutí vesnic zajímavě vypovídá i asymetrický tvar katastrálních území sousedních vesnic – území Ostrova zřejmě bylo

rozděleno a připojeno ke vsím Jedomělce a Pozdeň.

Zatímco tvrz Ostrov byla známa od poloviny 19. století (původně jako *hradiště, teprve později správně jako tvrz), o poloze vesnice se kvůli hustému vegetačnímu krytu nevědělo donedávna. Objevena byla teprve v 70. letech, a celá lokalita se pak stala předmětem podrobného geodeticko-topografického průzkumu, který prováděli v l. 1973 a 1978 Z. *Smetánka a J. Klápště. Jejich cílem bylo poznat celkový půdorys vesnice a porovnat ho s nedalekou lokalitou Svídna (→Drnek), zachytit vztah mezi vsí a tvrzí a zasadit takto získané poznatky do celkového obrazu středověké kolonizace Slánska. Na výsledcích jejich *archeologického průzkumu staví i následující popis lokality.

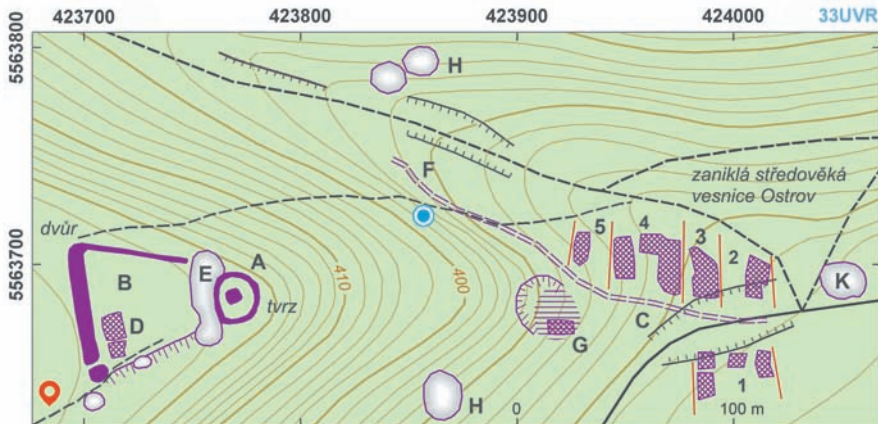
↑ Pohled na relikv tvrze přes příkop, který ji ze západu odděluje od areálu hospodářského dvora. Foto Z. Kačerová, 2013.

□ Plán lokality podle Smetánka a kol. 1979.

Popis: Svým prostorovým uspořádáním sídelní celek Ostrov působivě ilustruje charakter vrcholně středověké společnosti. Na poměrně vysokém ostrohu, v dominantní poloze přehlížející soutok dvou malých vodotečí, stála tvrz (A), sídlo majitele vesnice. V jejím předpolí směrem k západu byl situován majitelův dvůr (B), dole u soutoku obou potoků pak malá vesnice (C), z jejichž hospodářských aktivit majitel, zřejmě nižší šlechtic, pobíral vrchnostenské dávky.

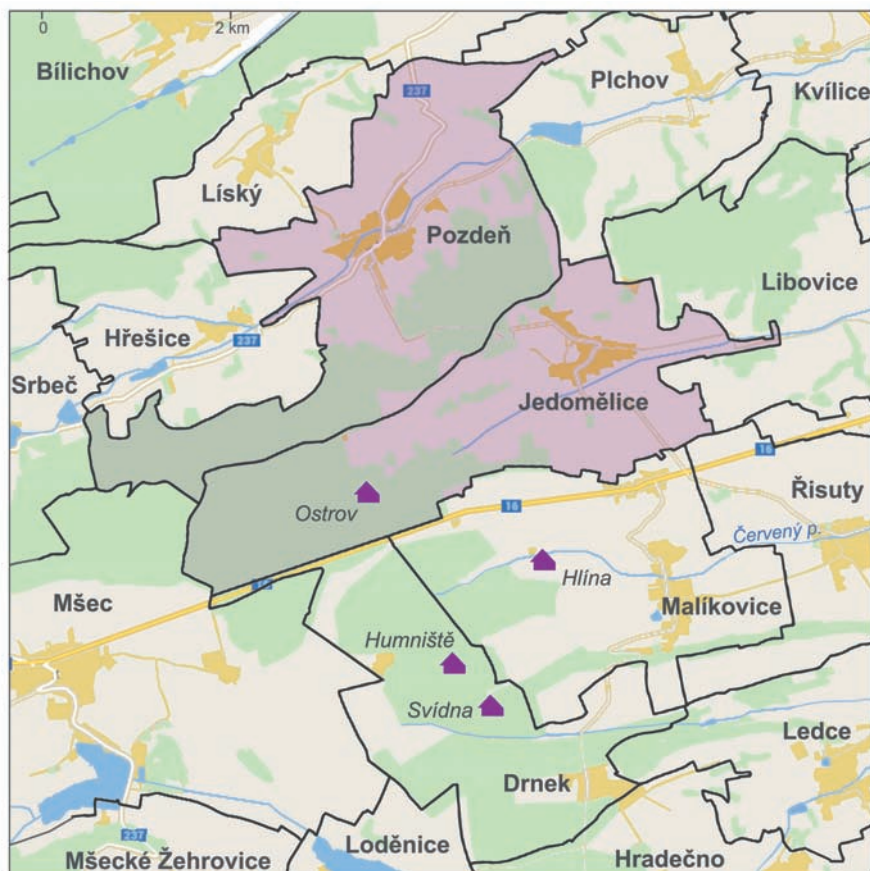
Vstoupíme-li do areálu od západu, dostaneme se nejdříve k hospodářskému dvoru (navigační bod se nachází před vstupem do něj). Lichoběžníkovitý dvůr je obklopen nízkým valem, viditelným zejména na západní straně, z nějž místy vystupují opukové kameny. Dnešní přístupová pěšina, vedoucí po hraně ostrožny, prorazila val zřejmě druhotně; původní vstup se nacházel o několik metrů severněji, v místech snížení valu. Stopy vnitřní zástavby dvora se nezachovaly – bu-

dovy byly nejspíše dřevěné. Výjimku představuje pouze objekt (D) stojící hned za předpokládaným vstupem. Jeho jižní, vyšší část tvořil pravděpodobně kamenný věžovitý špýchar, který mohl mít vzhledem ke své poloze i obrannou funkci.

Tvrz, sídlo šlechtice, od dvora odděloval hluboký příkop (E), který měl původně hrotité dno; za ním stála obvodová zeď o celkové délce 55 m. Ve středu areálu jsou vidět zbytky čtvercové stavby, obytné věže, s pro-

→ Výsledek původního geodeticko-archeologického průzkumu v Ostrově u Jedomělic. Ukázka způsobu odborné dokumentace archeologické situace s přesným průběhem vrstevnic, které jsou v topografických podkladových mapách silně generalizované. Podle Smetánka a kol. 1979.

hlubní uprostřed. Z kamene byla postavena zřejmě jen spodní část věže, vrchní konstrukce byla nejspíše roubená.

Do vesnice nejsnáze sestoupíme pěšinou ze severozápadního rohu hospodářského dvora, která vede po severním úbočí ostrožny kolem studánky, za níž překračuje relikv původní cesty (**F**). Po ní přijdeme po 50 m ke krajní usedlosti středověké vsi (**5**). Objekty středověkých usedlostí jsou většinou na obvodu omezeny nízkými valy (zbytky zdí),

u větších z nich může být patrná také středová prohlubeň, která však nezasahuje pod úroveň okolního terénu, protože domy asi nebyly podsklepeny.

Půdorys vesnice lze charakterizovat jako jednostranný řadový typ. Bylo v něm rozeznáno pět parcel, jejichž šířka se pohybovala od 14 do 27 m – liší se tedy od formy, která byla použita v nedaleké a zhruba stejně staré vsi Svidna (→ Drnek). Půdorys usedlostí patřil různým typům: usedlosti č. **3** a **5** typu řadové-

mu s průjezdním dvorem, usedlost č. **4** typu obestavenému ze tří stran a usedlost č. **1** typu se zástavbou ve tvaru „L“ („do háku“). Zástavba usedlostí se skládala z obytných trojdílných *domů a hospodářských budov, podobných, jaké stály v nedaleké Svidně.

Vzhledem k množství opukových kamenů v destrukcích není vyloučeno, že domy byly postaveny celé z kamene. Šířka jejich zdiva se pohybovala mezi 60–70 cm. Kámen na stavbu byl nepochybně těžen přímo na místě, přičemž na výstavbu tvrze mohl být použit především materiál získaný při hloubení jejího příkopu. S těžbou kamene pravděpodobně souvisí i jámy pod jižním a východním okrajem ostrožny a objekty ve svahu severně od vesnice (**H**). Výrazná těžební jáma (**K**) východně od vesnice u křižovatky cest byla vytvořena až novodobým dolováním uhlí.

Jižně od usedlosti č. **5** je ve svahu patrná umělá kruhová plošina a u jejího jižního okraje ruina budovy (**G**). Tento objekt nezapadá do celkového půdorysu vesnice a měl zřejmě nějakou zvláštní funkci. [**mk**]

Literatura: Smetánka a kol. 1979; Vytlačil 2006.

Navigační bod: N 50°13'12.02", E 13°55'48.88" (vstup od zaniklého hospodářského dvora).

Přístup: Z doporučeného místa parkování poblíž autobusové zastávky na silnici č. 16 lesní cestou na sever. Na křižovatce lesních cest odbočit vpravo na nejsevernější z cest (málo výraznou), vedoucí po okraji ostrohu až k tvrzi.

Rizika: Tvrz a hospodářský dvůr jsou situovány ve vzrostlém lese bez podrostu a jsou dobře viditelné. Vesnice může být hůře viditelná v období s hustším porostem.

Okolí: [1] → Drnek (KD), zaniklá středověká ves Svídna (2,5 km).

[2] Třebíz (KD), Národopisné muzeum Slánska se skanzenem: N 50°16'10.72", E 13°59'29.60" (7,1 km).

[3] Neprobylice u Kutovic (KD), tvrz Hrádek: N 50°15'52.40", E 14°01'39.58" (8,6 km).

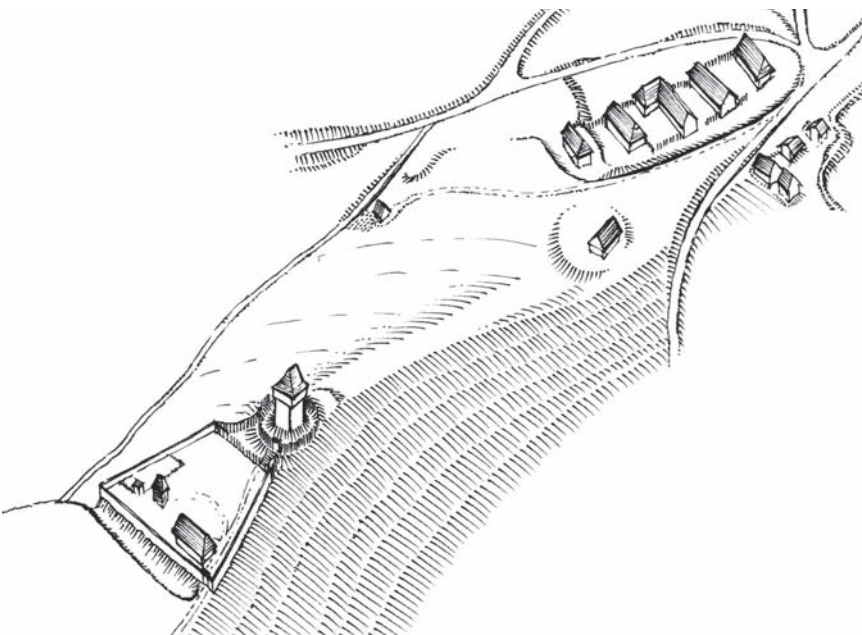
[4] → Libušín (KD), raně středověké hradiště (10,0 km).

➤ Pozůstatky zaniklé vsi v údolí pod tvrzí. Foto Z. Kačerová, 2013.

→ Schematická rekonstrukce komplexu tvrze, hospodářského dvora a vesnice. Podle Vytlačil 2006.

↗ Tvary katastrálních území a poloha zaniklých středověkých vsí v okolí Jedomělic. Výrazně asymetrický tvar území Jedomělic a Pozdně naznačuje, že tyto katastry byly dodatečně rozšířeny o plochu zázemí zaniklé vesnice Ostrov. Něco podobného pozorujeme i na katastrálních územích Malíkovice a Drnku se zaniklými vesnicemi Hlína, Humniště a Svídna. Podle Smetánka a kol. 1979.

Archeologický atlas Čech

Vybrané památky od pravěku do 20. století

Archaeological Atlas of Bohemia

Selected sites from prehistory to the 20th century

Martin Kuna

a kolektiv:

Alžběta Danielisová, Dagmar Dreslerová, Jan Hasil,
Josef Hložek, Michaela Langová, Jan Mařík,
David Novák, Čeněk Čísecký, Zuzana Kačerová,
Eva Čepeláková, Judita Korteová, Dana Křivánková,
Petra Maříková Vlčková, Zdeněk Mazač, Jitka Říhová

Překlad resumé David J. Gaul

Revize překladu Zuzana Maritzová, Petra Maříková Vlčková

Vydal

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1

a

Nakladatelství Academia, Středisko společných činností

AV ČR, v. v. i., Vodičkova 40, 110 00 Praha 1,

s podporou programu NAKI Ministerstva kultury ČR

Redakce neperiodických tisků

(Archeologický ústav AV ČR, Praha) Filip Laval

Fotografie na obálce Zuzana Kačerová

Logo AMČR Petr Kincl

Obálka, grafická úprava, sazba a zlom Zdeněk Mazač

Tisk Těšínská tiskárna, a.s.,

Štefánikova 1828/2, 737 01 Český Těšín

Vydání druhé, 2015

Ediční číslo 11779

ISBN 978-80-87365-82-3 (Archeologický ústav AV ČR, Praha)

ISBN 978-80-200-2526-5 (Academia)

Objednávky – Orders – Bestellungen:

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1, Česká republika

Fax: +420 257532288, knihovna@arup.cas.cz

Knihu můžete zakoupit v síti knihkupectví Academia,

na www.academiaknihy.cz nebo v knihovně

Archeologického ústavu AV ČR v Praze.